

המרכז למחקרים אסטרטגיים לאומיים

תיקונים והמלצות להגדרת מועצת החמד בחוק החינוך הממלכתי, לחיזוק סמכותו.

ראש תחום חינוך: יובל צור

חוקר: נתנאל טחובר

תמוז תשפ"ג | יוני 2023

נייר מדיניות תיקונים והמלצות להגדרת מועצת החמד בחוק החינוך הממלכתי, לחיזוק סמכותו.

על פי חוק החינוך הממלכתי 1953, הגדרת החינוך הממלכתי דתי היא: "חינוך ממלכתי, אלא שמוסדותיו הם דתיים לפי אורח חייהם, תכנית לימודיהם, מוריהם ומפקחיהם ובהם מחנכים לחיי תורה ומצוות על פי המסורת הדתית וברוח הציונות הדתית". על מנת ליישם את עקרונות אלו, של חינוך לחיי תורה ומצוות, הוקמה "המועצה לחינוך ממלכתי דתי" (סעיף 13 בחוק, סמכויותיה נקבעו בסעיף 15 בחוק), ועל פי החוק, שר החינוך מחוייב להיוועץ בה בהחלטותיו הנוגעות לחמ"ד.

זכות החמ"ד לחנך את תלמידיו לחיי תורה ומצוות עומדת בשנים האחרונות למבחנים רבים. בשנת 2022 הוגשה עתירה לבג"צ על ידי ארגון עדאללה, המרכז הרפורמי לדת ומדינה ועוד ארגוני שמאל, בדרישה לשנות את הנוהל בחינוך הממלכתי דתי, לפיו תנאי סף לכניסה להוראה הוא הצהרה על היותו של המורה יהודי המקיים אורח חיים דתי. מטרת העתירה הייתה להכניס מורים ערבים ורפורמים לחמ"ד ע"י טענת אי שוויון ההזדמנויות בתעסוקה שמייצר תנאי סף זה. תשובת המדינה לבג"צ היתה כי משרד החינוך יבחן מחדש את הנהלים, ואת תנאי הסף, יבדוק את הנחיצות לחייב את המורים באורח חיים דתי, ולאחר הבחינה המחודשת הטפסים יתקנו בהתאם.

לקראת פתיחת שנת הלימודים תשפ"ג, התחוללה סערה ציבורית סביב סוגיית הכנסת ילדה למוסד בחינוך הממלכתי דתי תוך התייחסות אליה כבן לאורך השנים. בית הספר מורשת נריה בגבעת שמואל מוגדר כבית ספר תורני, והלימודים בו נעשים בהפרדה בין הבנים לבנות. בכיתות הבנים הוכנסה ילדה שעוברת תהליכים אישיים של הגדרה כבן, בהסתרה מלאה מהילדים וההורים. מול מערכת החינוך שהסתירה את העניין התקוממו ההורים שדרשו לשמור על זכויות ילדיהם.

הרקע החוקי להתנהלות הכוחנית של משרד החינוך מול ההורים והנהלת החמ"ד מגיע על רקע תיקוני החקיקה של חוק זכויות התלמיד. חוק זכויות התלמיד שנחקק בשנת 2000 קבע כי אסורה אפליה של תלמידים על בסיס רקעים שונים - מטעמים עדתיים, רקע חברתי או כלכלי, וכן ההשקפה פוליטית של הוריו או של הילד עצמו. ועדת החינוך העלתה להצבעה במליאת הכנסת שני נוסחים - הראשון החרג את החינוך החרדי מסעיפים בחוק זה, והשני, שהתקבל בספר החוקים, החיל את החוק על כל המוסדות במדינת ישראל. עם זאת, מנסחי החוק הצהירו על במת הכנסת כי הם מכירים בצורך של החינוך החרדי והחינוך החד-מיני (בתי ספר נפרדים לבנים ובנות כמקובל בחינוך החרדי ובחלק ממוסדות החמ"ד) לשמור על עצמאותם ולאפשר את האפליה במוסדות אלו על רקע אורח חיים שונה ורקע מיני כך לדוגמה אמר חבר כנסת לשעבר, ממנסחי החוק, מר סילבן שלום על בימת הכנסת:

"מהיום לא ניתן להפלות בקבלה בין תלמיד לתלמיד, מטעמים עדתיים או מטעמים של רקע חברתי או כלכלי. כן תיאסר מניעת קבלת תלמיד על רקע השקפה פוליטית של הוריו או של הילד עצמו. אומנם יש אפשרות להפלות במצבים אחרים, אבל הם מצבים נכונים. למשל, כאשר ילד או ילדה ירצו ללמוד בבית-ספר שהוא חד-מיני. אם זהו אופי בית-הספר, כך צריך להיות. אם יש מצב שבו ילד שאינו מקיים תורה ומצוות ירצה ללמוד מחר בבית-ספר חרדי, הדבר לא יתאפשר לו. אם ירצה ילד יהודי או ערבי ללמוד בבית-ספר יהודי או ערבי דתי, בית-ספר יהודי כזה או בית-ספר מוסלמי כזה - לא יוכל התלמיד לבוא ולומר שהאיסור הוא אפליה."

במהלך השנים נוספו בתיקוני חקיקה רקעים נוספים האסורים לאפליה על בסיסם - בשנת 2011 נוסף איסור אפליה מטעמי ארץ מוצא, ובשנת 2014 נוסף איסור האפליה על רקע נטייה מינית וזהות מגדרית.

למעשה, חוק זה מהווה היום אחד מאדני היסוד במדיניות השירות הפסיכולוגי יעוצי (להלן השפ"י) במשרד החינוך. באתר האגף, מדיניות השפ"י מוגדרת כמוציאה לפועל את חוק זה - "מגמת הייעוץ החינוכי לסייע לתלמיד כפרט ולבית-הספר כמערכת... בהסתמך על זכויות הילד".

התנהלות השפ"י במקרה של הילדה בתהליכי שינוי מין, חידדה את העובדה שלמעשה, תיקון חוק זכויות התלמיד פוגע בסמכויות מועצת החמ"ד המוקנות לה מכוח חוק חינוך ממלכתי והתקנות הקיימות, לחנך על פי השקפת עולמו של החמ"ד. בנוסף נוצרה פגיעה גם בזכויות תלמידי החמ"ד להתחנך על פי השקפת עולמם כפי שנקבע בחוק חינוך ממלכתי.

עמדה על כך סגנית שר האוצר, מיכל וולדיגר באומרה כי "החמ"ד הינו זרם החינוך הדתי ממלכתי במדינת ישראל והחוק קובע את עצמאותו לשמור על זהות וערכים ברורים הנגזרים מכך. ההורים בחרו את מסגרת החינוך הזו שאף קיבלה את ההגדרה 'תורנית' תוך מחשבה שהיא תואמת את ערכי התורה, שאינה יכולה להכיל את בלבולי הזהות הפרוגרסיביים ובוודאי שאינה יכולה להכיל הסתרה ותרמית שכזו ולקבוע להורים מציאות שאינה רצויה עליהם."

על מנת למנוע את הפגיעה בסמכויות החמ"ד ובזכויות תלמידי החמ"ד, אנו ממליצים לקבוע בחוק או בתקנה, את הזכות לחנך לחיי תורה ומצוות כזכות הקודמת לכל זכות אחרת, וכן את סמכות מועצת החמ"ד להכריע כיצד לנהוג כאשר תיווצר סתירה בין ערכים שונים, מבלי לפגוע במטרות החמ"ד כמוגדר בחוק.